

РАСНА СВЕСТ И ЗАУСТАВЉЕНИ РАЗВОЈ: БУКА И БЕС И ВЕЛИКА СЕОБА (1915–1928)¹

У обимном стваралаштву Вилијама Фокнера ништа није привукло толику пажњу критичара као његов четврти роман, *Бука и бес*, који означава крај ауторовог раног и почетак такозваног зрелог периода његове књижевне каријере. Задивљујуће техничке иновације делимично објашњавају изазвану пажњу, нарочито због тога што су потешкоће при читању и разумевању овог текста прожете дирљивошћу. Мада је огромна већина критичарских коментара посвећена расветљавању експерименталне форме романа, права загонетка текста (и, мислим, разлог што му се изнова враћамо) почива у његовој моћи да нас гане. Истом моћи одликује се Фокнерово стваралаштво настало од краја двадесетих па до почетка четрдесетих година двадесетог века, од романа *Бука и бес* (1929) до романа *Сићи, Мојсије* (1942), текстова у којима се Фокнер ухватио у коштац са силама од пресудног психичког и друштвеног значаја.

Пошто је то роман који стоји на самом почетку поменутог развојног пута, о роману *Бука и бес* критичка су мишљења подељена, те га критичари онедавно оптужују да је сувише интиман, да је сувише урођен у домен психичког, да је сувише нејасан по питању деловања друштвених сила, које се много јасније разоткривају у наредним делима (уп. Sundquist 1983, Morris). Џон Метјуз, међутим, тврди да је начин на који роман говори о друштвеним силама одраз „реторике суздржаности“ која је владала модернистичком естетиком и Новим Југом, односно законима о сегрегацији познатим под именом Џим Кроу (Matthews 1987). Попут Метјуза, ја ћу овде заступати становиште да овај роман успева да се отргне од утицаја материјалних и идеолошких околности у којима је објављен, али и да истовремено настоји да их предочи публици.

Испитујући поменуте околности из „унутрашње“ перспективе једног јединог домаћинства на америчком Југу, *Бука и бес* разоткрива и шири друштвени контекст посредством индиректног упућивања, навођења на закључке и успостављањем аналогича. Радња се углавном дешава на северу државе Мисисипи 1928. године, исте године када је роман и писан, при чему је у њему изнесено тек неколико општих ставова о друштвеном или географском миљеу, те је на читаоцу да просуди како лична историја и живот у домаћинству породице Компсон расветљавају шири контекст и шта тај контекст истовремено говори о њима. Заправо целокупни развој Фокнерове списа-

¹ Хтела бих да се захвалим онима без чије подршке, пријатељства и великодушности не бих могла да напишем овај рад, а то су: Џим Карадерс, Алан Фојер, Мелани Џонсон, Дејвид Кацман, Марк Луче, Џенифер Рот, Бари Шенк, Тереза Таунер, Бил Татл, Филип Вајнштајн, Норм Јетман, а нарочито Филип и Џулија Барнард. Посебну захвалност дугујем и Општем истраживачком фонду Универзитета Канзас, који је издвојио средства за моје истраживање током лета 1993. године.

тељске каријере може се описати као постепена и самораздирућа борба да се мапирају, савладају и критикују контуре овог односа између приватног и јавног, те да се на тај начин укаже на то да је породица један идеолошки апарат који одржава у животу превазиђене друштвене односе и спречава друштвене промене.² Управо је ово непоколебљиво испитивање и критиковање, без обзира на сопствени отпор према томе, довело до тога да његово име постане синоним за округ Јокнапатофа, фиктивни миље који је Фокнер најпотпуније развио.

О Фокнеровој артикулацији овог информативног контекста, то јест, о приказу историје округа Јокнапатофа читаоци морају да продискутују и да сучеле мишљења. Као ни било који други историјски приказ, тако се ни историјски приказ округа Јокнапатофа не може узети здраво за готово, схватити као „*a priori* ... као тоталитет, целина, односно врсна прича чији су нам заплет и јунак већ познати“ (Јау 270). Такве тотализујуће и врсне приче су одувек проистицале из врло одређених интереса којима су дуговале и свој опстанак, а то су, на пример, интереси јужњачких плантажера, јужњачких агараца, друштвених реалиста, нових критичара.³ Премда Фокнер није овој широј историји приступио као пукој грађи коју истражује и документује него као друштвеној стварности којој се треба супротставити и преобликовати је, његови критичари се нису увек слагали с тим опозиционарским циљевима. Многи од првих и најутицајнијих Фокнерових критичара су, на пример, били јужњачки аграрци⁴ у чијем је интересу било да Југ буде приказан као расно подељен и патријархално земљораднички, што је приказ који подржава њихову привилеговану позицију белаца, активних субјеката у том друштву. Како су се постојећи интереси Фокнерових читалаца мењали, порастао је значај нових питања и нових метода тумачења историјског приказа округа Јокнапатофа. Због тога је, у мору критика које су написане о Фокнеру, важно да се предоче опречна мишљења о пищевом односу према свету у коме је живео, и то не само о начину на који је представио историју и амерички Југ него и о томе како сећање, приказивање, расна и родна припадност, сексуалност, модернизам и савременост прожимају његово дело. Питање Фокнеровог историјског контекста – наиме, историје, тековина и идентитета америчког Југа и његових становника – и даље је жариште сукоба културолошких гледишта. Стога, уместо тежње да сместим Фокнерово стваралаштво у унапред дати контекст – као да би тај контекст могао пружити једноставан приказ околности и дати решење за тумачење текстова – ја се наддам да ћу успети да издвојим обележја политичке и културне мотивације која покреће Фокнерову и нашу сопствену борбу да уопште одредимо тај контекст.

---

² О породици као „идеолошком апарату државе“ и о идеологији као начину репродуковања друштвеног поретка видети познати оглед Луја Алтисера „Идеологија и државни идеолошки апарати“. Видети и критику Стјуарта Хола на тему Алтисера, којом Хол настоји да пружи боље објашњење опозиционе културе и односа између идеологије и формирања идентитета.

³ О расправама на тему идеолошке конструкције округа Јокнапатофа, или шире, о самом Фокнеру, видети, на пример, Duvall, Lester, Matthews (1987) и Schwartz.

⁴ Термин првенствено упућује на скупину од дванаест писаца с југа Сједињених Држава који су написали књигу *Заузећу сива: јуи и земљорадничка традиција*. (Прим. њев.)

Мада је Фокнер написао *Буку и бес* 1928. године и умро у Мисисипију дан пре но што ћу ја напунити десет година у Детроиту, одувек сам осећала блискост са проблематичном историјом коју је покушао да савлада и коју ја сада покушавам да савладам. Након што сам гледала како моји белопути пријатељи и комшије беже из „центра“ Детроита током шездесетих година; након што сам се, уз многе друге, и сама почетком седамдесетих прикључила сеоби у Калифорнију, која се брзо развијала захваљујући економском буму насупрот пропасти аутомобилске индустрије у Детроиту; и након што сам, завршивши студије, стигла у Бафало баш у прави час да будем сведок масовних отпуштања радника због затварања бетлихемске челичане, дубоко ме је дирнуо следећи одломак из Фокнеровог романа *Свејлосџи у авјусџи* кад сам га прочитала 1981. године:

Сви људи из њој села радили су или у сџирујари или за њу. У њој се резала боровина. Сџирујара се џу налазила већ седам јодина, а за следећих седам јодина она ће унишџијџи све дрвеће које јој буде на домаку. Тада ће неке од машина, као и већину људи који су у њој радили, збој ње и за њу јосџојали, ушоваријџи у шерџне вајоне и одселијџи одајше. Но, неке од тих машина остаће ту ... – остаће излизани, укочени, непокретни точкови. (6, моје истицање)

У тренутку сам се нашла под снажним утиском веома живе критике мита о напретку који доноси капитализам иза којег стоји један једини мотив користољубља, под утиском ове узгредне напомене о наглим променама и експлоатацији људи имплицитних у логици капитализма, а можда понајвише под утиском описа индустријске и комерцијалне старудије коју је овај процес додао пејзажу двадесетог века. Баш као и вајар Марк ди Суверо, развила сам либидну привлачност према зарђалом, изједеном и демолираном челику, цигли, асфалту и бетону с којима сам одрастала у Детроиту, Лос Анђелесу и Бафалу. Јер су те руине споменици дезоријентишућим наглим променама у конституисању места које су карактеристичне за америчку индустријску и постиндустријску културу.

Дезоријентишући доживљај промене је окосница *Буке и беса*, при чему тело црно-путе дадиље Дилси Фокнеру служи као нека врста руине двадесетог века или показатељ преображаја Југа из аграрне у индустријску економију и из руралног у урбано друштво. Распарчавање стотину јутара земље, некадашњег поседа Компсонових представља ширу тенденцију „Старог Новог Југа“ ка распарчавању великих плантажа Старог Југа, баш као што и одлука Џејсона Компсона да распрода земљу грађевинским инвеститорима и постане шпекулант представља економске тенденције Новог Југа (Kirby 1987). Слично томе, одсуство Дилсине деце и Ластерових родитеља из домаћинства Компсонових, Фронина удаја за носача у спаваћим колима из Сент Луиса, те њихово пресељење у урбане центре Севера и Југа, то јест, у Мемфис и Сент Луис, одражавају последице масовне сеобе црнаца са Југа у периоду од 1915. до 1946. године, када је Фокнер за *Буку и бес* написао чувени „Додатак“ о Компсоновима.⁵

⁵ О историјским и критичким расправама на тему „Додатка“, видети Lester.

Путања промене која бесни на страницама романа из 1928. године поприма облике трауме, физичког преображаја, смрти, бега и егзила; опсесије и кивности, анахронистичних стилова, вредности и веровања; као и понављања и замена које нису дорасле жељеном или упамћеном оригиналу. У роману, међутим, путања промене приказана је углавном путем лика Кеди и последица које по домаћинство имају њено сексуално буђење, трудноћа, брак, поништење брака, беба без оца и егзил. Другим речима, Кеди је тематизована као основни узрок промене, премда се роман несумњиво бави и другим изворима, видовима и нивоима транзиције. Намера ми је да у овом раду продубим наше разумевање разноврсних промена које су представљене путем комплексног и слојевитог лика Кеди и да, при том, тумачење романа прожем спорним виђењем јужњачке историје.

Критичари су потресе кроз које пролази породица Компсон традиционално тумачили као показатеље опште историје америчког Југа, посебно времена транзиције од Старог ка Новом Југу. Но, када се обрати више пажње на претходно занемарене историјске перспективе, мења се наше схватање те транзиције. Главна историографска струја на Југу у време после реконструкције углавном се формирала са становишта белачког становништва на Југу, и у први план је истицала политичко и привредно реструктурирање и обнову. То је прича о Југу с којом је већина људи упозната. То је прича испричана у *Прохујало с вихором*. За разлику од те приче, прича коју казује афроамеричка историја и која се првенствено бави историјом црначке борбе против расног насиља и појаве сеобе са Југа на Север, није допрла до ушију шире публике. Она још није постала део нашег заједничког идејног наслеђа које говори о јужњачкој прошлости и њеном ширем утицају на америчку историју и културу.⁶ А баш та прича, скрајнута и релативно ућуткана, баца изненађујуће ново светло на Фокнерово стваралаштво.

Но, пре преласка на разматрање утицаја поменутог контекста на *Буку и бес*, а будући да је то прича која није свима позната, даћу кратак преглед сеобе црначког становништва која је почела 1915. године. Мада већина историографа узима Први светски рат и његове последице као прекретницу јужњачке историје, афроамерички историчари истичу значај црначке сеобе.⁷ Подстакнута захтевима ратне индустрије која се нагло развијала и недостатком радне снаге коју је изазвало драстично смањење прилива досељеника из Европе, сеоба је за масу црначке популације на Југу представљала прву праву прилику да оду одатле. Подстрек црначких новина, нарочито *Чикаѿ*

---

⁶ Посматрано с тачке гледишта белаца на Југу, Нови Југ настаје 1913. године, исте године када је Вудроу Вилсон, рођени јужњак, постао председник и поново укључио белце с Југа у политички и економски живот нације. Класично дело Џорџа Брауна Тиндала, *Насићанак новој јуја: 1913–1945*, на пример, почиње тврдњом да је „пола века политичке изолације Југа окончано инаугурацијом Вудроа Вилсона 4. марта 1913. године“ (1). Но, као што К. Ван Вудвард објашњава у књизи *Порекло Новој Јуја, 1877–1913*, 1913. годину су Афроамериканци широм Америке славили као јубиларну годину, педесетогодишњицу еманципације, што иронично истиче чињеницу да су, изузев малобројне црначке елите, црнци до тада остварили тек незнатан стварни напредак.

⁷ Да би се стекао увид у вишегласје савремених становишта по питању Велике сеобе, види Harrison, као и Trotter.

дифендера, писма и сведочанства миграната, као и гласине које су кружиле и дискусије које су се водиле на тему могућности за бољи живот на Северу, те то што су током 1916. године железничке компаније на Северу унајмљивале црначку радну снагу с Југа да ради на изградњи пруга, заједнички су довели до неорганизоване масовне сеобе с Југа која се неће зауставити све до шездесетих година. Док је 90 процената америчких црнаца живело на руралном Југу на почетку двадесетог века, 1,6 милиона се одселило с Југа до почетка шездесетих година.⁸ Сама по себи, црначка сеоба, урбанизација и пролетеризација променила је друштвеноекономску ситуацију у целој земљи, што је довело до недостатка радне снаге на Југу, настанка урбаних гетоа на Северу, и гомиле полемика о значењу и могућим последицама црначке сеобе. Посматрана у ширем контексту тока афроамеричке историје у двадесетом веку, ова сеоба представљала је саме почетке црначког протеста.⁹

Као што наглашава Џејмс Гросман, већина историчара је анализирали Велику сеобу „као аспект промене тржишта за време рата или као суштински елемент у стварању урбаних гетоа на Северу и настанку расних проблема“ (5). Изузетно мали број историчара је адекватно проучио ставове и виђења самих миграната, који су се уобличи под утицајем сеобе. Као што тврди Гросман: „Мигранти представљају кључну транзицију у историји Афроамериканаца, америчких градова и америчке радничке класе. Транзицију је обликовала сложена интеракција између структуралних сила на Југу, радикалних ставова, као и њихове перцепције од стране миграната“ (5). Сагледавање „свеукупног контекста“ омогућава Гросману да истакне значај јужњачке расне идеологије и културе на ставове, очекивања и искуство црначких миграната. С друге стране, Гросман наводи да би требало испитати утицај црначке сеобе на јужњачку расну идеологију и културу.

Белци с Југа нерадо су прихватили поруку о самоодређењу и протест које су магловито називали у масовној сеоби пола милиона Афроамериканаца између 1915. и 1920. године, и још једног милиона током двадесетих година. Сеоба је показала да Афроамериканци могу бити део историјског процеса, да могу реаговати чином протеста против своје позиције на Југу, те да могу променити своју судбину. Када се сагледа из ове перспективе, противљење белаца на Југу црначкој сеоби, као и покушај њеног ограничавања, били су узроковани не само економским разлозима него и јужњачком расном идеологијом.¹⁰ Белци с Југа нису желели да признају постојање

⁸ О демографским бројкама црначке сеобе, видети Johnson – Campbell.

⁹ За нешто више о афроамеричкој сеоби, видети Katzman (1991).

¹⁰ Правдајући своју реакцију економским разлозима, јужњачке државе су прибегле доношењу рестриктивних закона и ванзаконским мерама да зауставе одлив црначког становништва (Scott и Grossman). Не верујући да црнци напуштају Југ на сопствену иницијативу, Југ је покушао да заустави сеобу тиме што ће забранити све што подстиче сеобу. Забрањиване су и опструиране све делатности представника фабрика са Севера који су регрутовали црначку радну снагу с Југа, а забрањивани су и огласи, писма и новине који су промовисали сеобу. Када те мере нису успеле, јужњаци су покушали да црнцима онемогуће приступ возовима који су ишли на Север; будућим мигрантима нису продаване карте, није им дозвољавано да уђу у возове и физички су уклањани из возова; а ни возови се нису заустављали тамо где би мигранти могли да уђу у њих. Одлучни да оду са Југа, црнци су избегавали ове рестриктивне мере, баш као што се нису обазирали на сра-

протеста против јужњачког расизма нити доказе црначке предузимљивости имплицитне у чину сеобе.

Као резултат белачког порицања поруке протеста имплицитне у чину црначке сеобе, и као последица изостављања, односно маргинализације црначке сеобе у хегемонијским приказима америчке историје, Фокнерово дугогодишње бављење значењем, утицајем и значајем црначке сеобе у контексту властитог живота и културе привукло је мало критичарске пажње. Његово властито културно условљено непризнавање става да је црначка сеоба израз осуде јужњачког расизма, те расног насиља и неправде махом је утицало на то да црначка сеоба тек индиректним путем постане кључни елемент у његовом опусу. Премда је сеоба напослетку постала експлицитна тема Фокнерових дела, обично је обрађивана са становишта негације, што значи да се говорило о ономе што *не* постоји, чега *нема*, што недостаје или је изгубљено. Стога, да би се расветлила Фокнерова реакција на црначку сеобу, морамо се вратити на историју црначке сеобе, те у односу на њу показати шта је одсутно из Фокнеровог стваралаштва.

Црначка сеоба „је исцртавана на картама, приказивана на графиконима, анализирана и вреднована, осуђивана и брањена у новинама, јавним платформама и у законодавним комисијама“ још од 1916. године, те нема сумње у то да је Фокнер био упућен у ситуацију (Spear 129). Штавише, поједине околности из Фокнеровог приватног живота током првог врхунца црначке сеобе, од 1915. до 1918. године, довеле су га у још приснију везу с овом појавом. Пошто није хтео да у Мисисипију присуствује венчању Естеле Олдам, јер је пре тога гајио наде да ће она бити његова млада, сео је на воз и отишао да посети Фила Стона, пријатеља из Њу Хејвена у држави Конектикат. Будући да га нису примили у војску због ситне грађе, на прво путовање с Југа кренуо је без конкретних планова за будућност. С надом, међутим, да ће ипак ступити у војну службу, Фокнер је успео да се пријави за Краљевске ваздухопловне снаге Канаде успешно се претварајући да је Британац. Јула месеца, након краћег задржавања у Мисисипију, био је у возу за Торонто, на путу за пилотску школу.

Та путовања возом била су прва Фокнерова искуства ван Југа и послужила су му да се поближе упозна с првом фазом Велике сеобе. Кад је Фокнер путовао возом из Мисисипија у Њу Хејвен априла 1918. године, те из Мисисипија за Торонто наредног јула, придружио се реци миграната који су се запутили на Север. Отиснувши се на путовање с Југа баш на врхунцу таласа сеобе, Фокнер је, попут пола милиона црнопутих јужњака, открио географске границе, а тиме и културолошку особеност јужњачког расизма. При преласку реке Охајо, северне границе до које су важили закони о сегрегацији, мигранти би се први пут обрели у свету у коме сви аспекти свакодневног живота нису били организовани на бази расне хијерархије.

Ван Југа, где у јавном превозу није постојала расна сегрегација, Фокнер се, попут небројено много црнопутих миграната, први пут сусрео са запањујућим кршењем јужњачке етикеције. Данас се чињеница да су црнци на Северу у јавном превозу могли

чунато ширене гласине о томе како мигранти мукотрпно живе на Северу. Пошто је свака тактика оманула, неке јужњачке заједнице су направиле неколико гестова добре воље према црнцима надајући се да ће их тако одвратити од сеобе.

да седе поред белаца можда чини неважном, али за јужњаке тога доба, како црнце тако и белце, она је обећавала и најављивала један потпуно нови свет. Иако Фокнер у писмима кући из Њу Хејвена и Торонта није писао о томе шта мисли о јавном превозу без сегрегације, бави се тиме у одељку о Квентину у *Буци и бесу*. Док се вози трамвајима у Масачусетсу, досељеник с Југа, Квентин Компсон примећује присуство (или одсуство) црнаца, колико могу да му се приближе, као и то колико се разликују јужњачка и северњачка етикеција (91, 95, 100).

Искуство седења поред расног Другог на овим путовањима возом на Север је устали стари топос текстова који говоре о сеобама. Ричард Роберт Рајт, касније бискуп Афричке методистичке епископалне цркве, присећа се да му је путовање возом на Север пробудило свест о јужњачком расизму. „Седео сам поред белца, а он није ништа рекао. Није покушао да ме отера нити да ме понизи на било који начин; у мом крају белац би ми рекао: ‘Дужи се одатле да ја седнем’, и ја бих морао да устанем. Коначно сам скупио храброст и обратио му се. ‘Колико још има до Чикага?’” (нав. прем. Grosman 1). Приметивши и уверивши се у различитост јужњачке и северњачке расне етикеције, Рајт је осетио потребу да промени властито понашање, односно да настави да седи поред белца, те да се чак одважи да га нешто пита.

У делу *Америчка ѿлаг*, романописац Ричард Рајт један рани доживљај расне свести такође повезује са путовањем возом на север, тачније са доласком на железничку станицу у Чикагу 1927. године:

Осврћиао сам се око себе не бих ли уїледао знакове који кажу: ЗА БЕЛЦЕ – ЗА ОБОЈЕНЕ. Нисам видео ниједан. И црнци и белци су се без разлике крећали, свако идући за неким својим ѿслоом. Није се осећао никакав расни сїтрах. Шїавише, свако се ѿонашао као да нико осим њега не ѿосїтоји на свешу. Био је ѿо чудан осећај сїаїти у велики ред ѿред шрафиком и куїиїи новине а да не мораїе да сачекаїе док ѿрво услуже некої белца. ... Увидео сам да у овом ѿраду-машинерији владају некакви чудни закони и ѿиїїао сам се да ли ћу их икад научиїи. (Wright 1–2)

Обе приче истичу како путовање на Север производи свест о јужњачком расизму због *одсутїва* одређених облика јужњачког расизма. Баш као што је Ричард Роберт Рајт приметио да белац у возу „није покушао да ме отера нити да ме понизи на било који начин”, романописац Ричард Рајт фокусира се на знакове које *није видео*.

Квентинова опажања о расизму у *Буци и бесу* не прате експлицитни коментари. Да би белац с Југа, припадник средње класе, попут Фокнера (или његовог лика Квентина) прокоментарисао нешто на рачун расне свести пробужене путовањем на Север, морао би се суочити с тим какве последице та свест има по његов расни идентитет и какве изазове ставља пред њега. Док је северњачка расна етикеција обећавала нове слободе досељеницима с Југа (или можда само „чудне [нове] законе”, као што то формулише романописац Ричард Рајт), претила је да угрози привилегије и слободе белаца с Југа. Стога, премда и Фокнер и Квентин уочавају одсуство јужњачке расне етикеције, они заташкавају значење тог одсуства. Директно суочавање угрозило би његову културолошки конструисану „супериорност” белопутог субјекта. Фокнерова жеља да избегне ту спознају јавља се у писму које је упутио оцу из Њу Хејвена 1921. године.

У том писму се Фокнер од осећаја непријатности који у њему изазива северњачка расна етикеција брани очајничким прибегавањем јужњачкој расној идеологији и расизму. Сматра да расни антагонизам на Северу управо постоји зато што нема расних пракси попут сегрегације и прописаних облика обраћања. „Слобода“, тврди он, само изазива веће незадовољство црнаца властитим обезвређеним идентитетом расно обележеног субјекта. Стога, завршава Фокнер своју аргументацију, одузети им привилегије, као што се то чини на Југу, је „једини ... разуман начин поступања с њима“, а то ће их заправо учинити и срећнијим од црнаца на Северу.

Па, јосјодине, мојао бих живећи на [Северу] сјо јодина и никад не бих мојао да се навикнем на црње. Белци и црње су увек анџајонисџички насџројени једни према друјима, мрзе се, а ипак иду на истје предџаве и у омање ресџоране, и ословљавају се јо имену. ... Немојуге ме је убедити у јо да су ове црње срећније и задовољније од наших, све шјо им ова слобода јружа је да се осећају бедно зајо шјо нису белци, шјо да мрзе белце још више, а белци их се јлаше. Посјоји само један начин разумној јосџујања с њима, онако како се ми ојходимо према Бреду Фармеру и Калвину и чика Џорџу. (ТН 149)

Ова одбрана непросвећеног расистичког дискурса коју је наследио демонстрира колико Фокнер 1921. године, пет година након почетка Велике сеобе, није био спреман да се суочи с неправдом и нехуманошћу јужњачког расизма. Према виђењу елоквентног сведочанства пола милиона црнаца који су се одселили с Југа током тих пет година, Фокнеров аргумент да су црнци на Југу срећнији изгледа испразно и дефанзивно. Црначка сеоба побила је тај аргумент, а тиме што је показала да црнци с Југа нису ни задовољни нити неспособни да предузму кораке како би променили своју судбину задала је снажан ударац право у центар јужњачког расизма.

Фокнерово снебивање да призна да постоји веза између јужњачког расизма и црначке сеобе у оштром је контрасту са гласовима црнаца из тог периода. Где год су могли да говоре без страха од одмазде, црнци су истицали да је јужњачки расизам утицао на црначку сеобу. *Чикајо дифендер* је баш нагласио постојање расне неправде у натпису уз једну фотографију на насловној страни на којој је приказано мноштво црнаца који се тискају поред пруге у Савани у држави Џорџији с намером да се укрцају у неки воз ка Северу током Велике кретње [сеобе] на Север 1916. године: „Егзодус радне снаге с Југа изузетно је узнемирио белце на Југу, који с њима нису добро поступали. На хиљаде људи, којима је већ доста тога да их шутирају и псују, одлазе, како се то види на овој слици (нав. прем. Grossman 83). Пошто су били узрочници расне неправде, међутим, белци с Југа су нерадо о томе говорили. Неспремност да признају улогу коју си имали у узроковању црначке сеобе довели су до тога да се о сеоби и њеним коренима у јужњачком расизму ћути, да се та тема заобилази, да буде контроверзна и да се пориче.¹¹

¹¹ О улози ћутања и порицања у историографији, види La Campa. Кирби описује како се исто дешавало по питању поравнавања рачуна између земљопоседника и закупаца. Док су црнопути закупци и надничари врло јасно говорили о томе како функционише систем којим их обмањују, белопути земљопоседници остали су типично неми, индиректни или контрадикторни у вези са том темом (142–5).

Па, ипак, Фокнерово стваралаштво такође доследно илуструје борбу против овог културолошки конструисаног порицања с намером да уобличи критику јужњачког расизма и конструисања расно обележеног субјеката. Као што Фокнер коментарише у ретроспективном уводу *Буци и бесу*, написаном 1993. године: „Ми [јужњаци] као да покушавамо да у једном бесном животном или списатељском даху појединца, помоћу беседништва, нашег наслеђа, изрекнемо оштру осуду садашњег стања или да од њега побегнемо у измаштани свет мачева и магнолија и птица ругалица, који можда заправо никад није ни постојао“ (Cohen – Fowler 297). У том истом „једном бесном даху“ Фокнерово стваралаштво изриче како „оштру осуду“ јужњачког расизма тако и покушава да избегне или порекне ту тему. У краткој скици под називом „Залазак сунца“, објављеној у *Њу Орлеанс ѿајмс-ѿикајуну* 1925. године, Фокнер први пут потеже тему сеобе. Осмишљена је као поучна прича и у први мах се чини да заступа типичне ставове белаца с Југа да црнци са села нису способни ни да преживе а камоли да постигну неки успех у суровој, безличној, и експлоататорској урбаној средини у коју их одводи сеоба. Но, други аспекти скице у супротности су с тим симплистичким ставовима. Као прво, радња се дешава у Њу Орлеансу, а не на урбаном Северу, чиме се критика суровости и опасности урбаног Севера пребацује на урбани Југ. Као друго, наводи читаоца да саосећа са приказаним ликом мигранта тиме што показује да његова збуњеност није просто резултат неукости и наивности него да извире из контрадикторности црначког живота на Југу. Као треће, критикује белачку заједницу зато што није у стању да разуме и задовољи потребе мигранта и што му дозвољава да пође путем пуним неразумевања који га одводи право у смрт. Отуд „Залазак сунца“ не треба тумачити као опомену црнцима с Југа да не крећу у сеобу него пре као оптужбу на рачун белопутих читалаца *Њу Орлеанс ѿајмс-ѿикајуну* због експлоатације сопствене нове урбане радничке класе која плаћа туђе грехе.

С обзиром на то да се налазио у позицији расно привилегованог субјекта, као и на то да је припадао средњој класи, како је дошло до тога да Фокнер саосећа са црнопутим мигрантом? Шта га је нагнало да се, пишући „индиректним слободним стилем“, односно користећи облик трећег лица „он“, при чему је ипак слободно улазио у мисли и осећања мигранта, стави у позицију мигранта и исто тако изађе из ње? Шта га је навело да сагледа да је белачка заједница експлоататорски настројена, нетолерантна и безосећајна? На ова питања можда нема одговора, али она указују на то да је Фокнер почео да саосећа са јужњачким црнцима због њиховог незавидног положаја чије је постојање претходно категориички порицао у поменутом писму оцу из 1921. године. Са „Заласком сунца“ Фокнер почиње да критикује јужњачки расизам, али је себе изузео из ове критике поричући сопствену улогу расно привилегованог субјекта и идентификујући се са ликом црнопутог мигранта.

У *Буци и бесу* Фокнер одустаје од симплистичке идентификације са расним Другим и почиње да преиспитује своју позицију привилегованог белачког субјекта унутар политике и културе јужњачког расизма. Достигнувши некарактеристично просветљење по питању јужњачког расизма, Фокнер се нашао у дилеми. Попут мигранта у „Заласку сунца“, можда је пожелео да оде и остави Југ и његове проблеме за собом, али нити је успео да нађе гостољубив дом ван Југа нити да се ослободи привржености

коју је осећао према Југу. *Бука и бес* показује да Фокнер у основи није био сигуран како да се постави према својој улози на Југу у време када је постајало све теже порицати контрадикторности које је та улога носила са собом. Попут Џејсона, чија су настојања да узме судбину у сопствене руке напослетку остала „као распарана чарапа“ и Фокнер је „могао да види како се силе супротстављене његовој судбини и његова воља стреловито приближавају тачки спајања која ће бити неопозива“ (ББ 280, 275–276). Одједи Џејсоновог неуспеха да побегне од судбине на овој неопозивој историјској раскрсници налазе се и у ликовима који су настали нешто касније, попут Хораса Бенбоа у роману *Светишишиџе* и Гавина Стивенса у роману *Уљез у Ырашину*. Њихови неуспеси указују на Фокнерову намеру да се само делимично супротстави јужњачкој култури и својој позицији привилегованог субјекта, те да их само делимично преобликује.

Искуство живота на Северу имало је потпуно исти утицај на Фокнера као и на 2,5 милиона црнаца који су се иселили с Југа у периоду од 1915. до 1930. године, а то је подстицање развоја расне свести, односно свести о културолошкој специфичности јужњачког расизма. *Бука и бес* се овим искуством бави у одељку о Квентину. С обзиром на реакцију јужњачких белаца на црначку сеобу, не изненађује то што је Фокнер овој теми приступио индиректно, нарочито када се има у виду да је донекле уочавао везу између сеобе и јужњачког расизма. Сјајан пример поменуте индиректности јесте то што одељак о Квентину, који се заснива на личном доживљају живота на Северу из 1918. године и приказује реакцију на сеобу, Фокнер смешта у 1910. годину, пре почетка Велике сеобе.¹²

Ако одељак о Квентину протумачимо као реакцију на црначку сеобу, без обзира на Фокнерово настојање да га не повезује са овим догађајем, боље ћемо разумети важну улогу коју му Фокнер приписује. У контексту других одељака, чија се радња дешава 1928. године, одељак о Квентину игра улогу историјске прошлости. Чини се, међутим, да Квентиново очајање и самоубиство немају толики утицај на садашњост да би им се могла приписати улога њеног историјског објашњења. Зашто је значајно то што Фокнер уклања Квентина из историјске садашњости? Ја заступам становиште да Квентинова сеоба и развој расне свести, који су довели до распада његовог расног идентитета, представљају географски и духовни пут којим белачки Југ није кренуо.

Квентинов расни идентитет распада се кад дође у додир са праксом међурасних односа на Северу као што се то, на пример, дешава у трамвају, са Диконом, црнопутим мигрантом, и са Џералдом Блендом, задртим белопутим досељеником с Југа.¹³ Возећи

---

¹² Године 1910, В. Е. Б. Дубоа, рођен у Масачусетсу, враћа се на Север да би ступио у Национално удружење за побољшање положаја обојених људи, док Лирој Перси, последњи плантажер из области делте реке Мисисипи који се налазио на неком важном политичком положају у држави Мисисипи, води грчевиту борбу за сенаторско место, али не успева да победи Џејмса К. Вардаману 1911. године. Киван због упадица током говора који је одржао 4. јула 1910. године, Перси је Вардаманове присталице назвао „стоком“ и „сељацима“; од тада су Вардаманове присталице носиле црвене кравате, баш као и путујући трговац, с којим бежи Кедина ћерка Квентин у *Буци и бесу*. Без обзира на класне разлике, Фокнерови су подржавали Вардаману (уп. Plotner, Kirwan 191–231, Railey).

¹³ О дијалектици расног идентитета и како се она одвија између Квентина и Дикона, видети Вруант.

се трамвајем у Кембриџу поред црнца „добростојећег изгледа“ који је носио „получилиндар и сјајне ципеле“ Квентин почиње да размишља о облицима и обичајима северњачке расне етикеције (85–88). Квентин се присећа путовања возом од Масачусетса до Мисисипија претходног Божића. Воз се зауставио негде у Вирџинији (то јест, опет негде на Југу) и вагон је препречио раскрсницу. Погледао је кроз прозор, „а ту је био и црнац на мули усред стврднутих трагова кола, чекајући да воз крене. Колико дуго је чекао, нисам знао, али он је седео на мули, главе умотане у парчиће ћебета, као да је ту постављен заједно са оградом и путем, или чак са брегом, обликујући се од самог брега, као знак постављен ту да упозори: Вратио си се у родни крај.“ (89). Као да жели да ојача идентитет угрожен расном етикецијом коју је искусио на Северу, Квентин се са црнцем крај пруге упушта у неки облик јужњачке расне ритуалне игре.

Иако игру започиње играјући улогу расног Другог, наиме, питајући за „божићни поклон“, он истиче улогу која му заправо према обичају припада тиме што кроз прозор баца новчић од двадесет и пет центи и заповеда му: „Купи себи неког Деда Мраза.“ „Да, хоћу... Хвала, млади господару“, одговара црнац који је научио свој текст из сценарија. Квентиново подривање и потврђивање овог ритуала открива његов страх од нове спознаје да је ритуал културолошки конституисан и да сеоба прети његовом опстанку. Ускоро црнци с Југа неће хтети да буду непокретна и непомична карактеристика јужњачког пејзажа, „знак постављен ту да упозори: Вратио си се у родни крај“. Уместо да наставе да буду стабилни знак радне снаге, друштвене инфериорности и задовољства, црнци с Југа ће радије трампити своје муле за карту у возу који иде на Север. Фокнер је 1928. године знао оно што је Квентин само наслућивао 1910. године, а то је да црнци с Југа неће више мировати, „запуштени, непокретни и стрпљиви“, „чекајући да воз крене“, већ ће масовно напустити Југ.

С обзиром на вишеструки увид који је стекао у расну дијалектику, Квентин више не може да задржи веру у расни идентитет који је изградио у личном контакту са црнцима, као што су, на пример, „Роскас, Дилси и остали“ (89). Сада схвата да ови лични односи можда нису ништа више од културом наметнутих расних ритуала. Белопути припадници средње класе на Југу, попут чланова породица Фокнер и Компсон, који су одгојени у великим плантажерским газдинствима са црнопутим дадиљама које су водиле главну бригу о њима, нису могли да пренебрегну ту претњу отвореним и стабилним односима са црнцима. Црначка сеоба снажно је указивала на то да послуга у овим домаћинствима није безусловно одана својим „гада-белцима“ него да, баш као и белци, играју културолошки конструисане и наметнуте улоге.

Како се све више послуге исељавало, њихова конститутивна улога у материјалном животу и расном идентитету белопутих јужњака, која се више огледала у кршењу него у поштовању правила, постајала је све виднија премда не увек и призната или артикулисана. Због помањкања верне црнопуте послуге, белопути господари и господарице нису могли да изводе ритуале идентитета који су истицали њихову „добронамерност“ (Katzman 1978). Иронично извртање улога које се дешава услед Квентиновог исказивања добронамерности и бриге када се, на пример, нађе очи у очи са девојчицом коју среће у пекари и која га гледа „црно, тајанствено и пријатељски“, показује да се културолошки конструисана добронамерност нашла у њорсокаку (ББ 130). Као про-

пратна појава промене, поменути Ћорсокак је код белопутих мушкараца с Југа изазвао, како је то Рејмонд Вилијамс дефинисао, нове „структуре осећања“, то јест, неартикулисана осећања страха, незадовољства и фрустрације.

За разлику од Квентина, који оличава једну могућу структуру осећања која је условљена појавом црначке сеобе, задрти јужњак Џералд Бленд, „једини власник неспорне перипатетичне покојне Конфедерације“, оличава другу структуру осећања, тврдоглаво потхрањујући идентитет привилегованог субјекта производлог из застарелих ритуала расног раслојавања (106). С тим циљем, Џералд и његова мајка ритуално понављају изумируће расне односе под чијим се утицајем Џералд формирао као белопути мушки субјекат. Они то чине причајући приче као што је, на пример (како то Квентин подругљиво и огорчено препричава), „како је Џералд бацио свог црнца низ степенице и како је црнац молио да му се дозволи да матурира на богословији да би био ближе свом господару Џералду“ (106). Каролин Компсон такође покушава да изводи сличне ритуале са својим сином Џејсоном, „једини[м] од свих који није прекор“ за њу (169), но, Џејсон је и те како свестан да она не може да испуни ниједно обећање садржано у ритуалима. Квентину се, међутим, чини као да никад није „имао мајку“ да би „могао да каже Мајко, Мајко“ (108, 96) и са којом би могао да понавља и одржава свој идентитет субјекта онако како су га створили изумирући расни односи са „Роскас[ом], Дилси и остали[ма]“.

Повезаност мајке са дијалектиком идентитета, а нарочито са јужњачким расним односима, чини окосницу овог романа о транзицији, и отелотворена је у лику и телу Дилси, црнопуте дадиље.¹⁴ У томе је значај Дилсиног лика у роману, јер он представља изумирућу дијалектику расног идентитета и културу коју је та дијалектика произвела и потхрањивала.¹⁵ Црнопута дадиља, која је уједно била сурогат мајка и предмет скривене сексуалне жеље, налазила се у средишту неартикулисане структуре осећања белопутих јужњака који су црначку сеобу доживели као губитак и напуштање (Tucker). Премда су губитак и напуштање основне теме *Буке и беса*, предмет губитка Фокнер не приказује путем лика старе и ћопаве Дилси него путем лика младе и сексуално пожељне Кеди. Јасно је, међутим, да Кеди представља црнопуту дадиљу. И брижна мајка и предмет сексуалне жеље, Кеди задовољава своје сексуалне прохтеве „као црнкиња“ (94), као што Квентин негодујући описује. Та сексуална независност представљена је, а често и поистовећивана са већом иницијативом и независношћу које су црнопуте жене морале имати да би се одважиле на сеобу с Југа (Jones 1985). Баш као што је и Фокнеров одлазак на Север био повезан са губитком Естеле Олдам, Квентинов развој расне свести на Северу повезан је са губитком Кеди, као и са темама раздвајања и промене друштвених односа.

¹⁴ О лику мајке у *Буци и бесу*, нарочито у вези са семиотиком Јулије Кристеве и за преглед других разматрања на ту тему, види Weinstein, 29–41.

¹⁵ Фокнер је постепено спознао значај своје дадиље, Каролин Бар. Тек пошто је она умрла 1940. године и пошто је написао роман *Сиђи, Мојсије* (који је посвећен њој), у коме дадиља има главну улогу, Фокнер се усуђује да наговести, као што то чини у „Додатку“ из 1946. године, да би Дилси напустила „своје газда-белце“ и прикључила се сеоби.

Упркос задирању у табу тему инцеста, Фокнер се радије одлучује да осећај напуштености који је изазвала црначка сеоба прикаже путем приказа имагинарног губитка сестре, вољеног али забрањеног предмета жеље, него да га представи као губитак који би се могао довести у везу са црнопутом дадиљом. Веза између сеобе и материнске љубави, сексуалне жеље, и осећања напуштености помаже да се објасни зашто је лик Кеди бременит значењем и због чега је слојевит као фигура која оличава губитак. Њен лик је носилац вишеструких, контрадикторних, па чак и нелегитимних значења која надилазе наша очекивања у погледу значаја њене улоге као Квентинове сестре (нека од тих значења обухватају сексуални промискуитет, напуштање, сеобу, црнопутост, да наведемо само неке). Осим тога што, како је већ речено, служи као лик у коме се сустичу потиснута осећања изазвана црначком сеобом, лик Кеди служи и да се прикажу осећања изазвана променама положаја и улоге жене. Када престане да игра улогу јужњачке лепотице, она тиме фактички ремети јужњачку дијалектику родних односа, баш као што је црначка миграција пореметила дијалектику расних односа. Попут црнопутих миграната у јужњачкој расној дијалектици, Кеди је „истрчала право из огледала“ јужњачке дијалектике, што је оставило трауматичне последице по родно Друго (81, 84).

Свестан тога да се дијалектика распада, а не желећи или не успевши да себе изгради у контексту свеже реконфигурисаних расних и родних односа, Квентин се сам распада и оставља будућност ... па, чему? Размишљајући о роману 1933. године, Фокнер је покушао да објасни реакције три брата Компсон на свепрожимајући утицај промене:

Знао сам да ће једнога дана мирно лелујање ње гране прерасћи у силовити, хладну бујицу живота и да ће однећи [Кеди] толико далеко да неће моћи да се врати и уишеши [Бенџија]. Као и то да се њејово одрасћање никако не сме насјавићи после тој шренујка. Не сме одрасти до тренутка кад туга може нарасти под утицајем разумевања и довести до беса [што доводи до олакшања] као што је то случај са Џејсоном, и олакшања које доноси заборав као што је то случај са Квентином. (Cohen – Fowler 281, моје истицање)

Њихова сестра, Кеди, није изазвала нити може бити одговорна за све промене и губитке који су „мирно лелујање гране“ њиховог детињства претворили у „силовиту, хладну бујицу живота“. За разлику од Бенџија, чије се „одрастање никако не сме наставити после тог тренутка“ бола и туге, Квентин и Џејсон представљају различите начине нарастања туге.

Док је Квентина путовање на Север довело у контакт са црначком сеобом, показало му ограничења и последице јужњачке расне идеологије и довело до распадања његовог расног идентитета, Џејсонова укорененост у јужњачки миље наводи га да порекне постојање црначке сеобе, њеног утицаја и последица на расне односе на Југу, те сопствену неодвојивост од тих односа. Порицање црначке сеобе води ка општем одбијању да се прихвати динамика зависности. Према његовом мишљењу, он не зависи ни од кога, али сви зависе од њега. Он мисли „да [му] није потребна никаква помоћ да се одржи, [може] да стоји на својим ногама као и увек“ (ББ 190, 194). Не само да му није пружица никакве могућности, породица му је натоварила нежељене обавезе:

Смашрам да је разлој шћо су сви Комисони несћали љре нејо шћо је шћо дошло до мене, како каже мајка, уђраво зашћо шћо ја је [ошћац] љојо. На крају, никад нисам чуо да он љредлаже да се нешћо љрода како би мене љослали на Харвард. (183)

Уреду, Џејсон воли да ради. Кажем, нисам никад уживао у љредностћима сћудентћској живошћ. ... Онда кад ми је [Кегу] љослала Квентћин у кућу да и њу храним, кажем, љрећћо-сћављам да шћако шћреба, умесћо да ја идем на север и шћражим љосао они ми шаљу љосао овамо. (181)

Будући да је уређивао не само односе између чланова белачких јужњачких породица него и између црнопутих и белопутих припадника домаћинства, као и културе у целисти, расизам динамике зависности је управо оно што је црначка сеоба почела да руши. Џејсон одбија да „води ропски живот“ због других као што одбија да поверује да други цео свој живот робују њему (169). Према Џејсоновом мишљењу, црнци раде премало, а једу превише (176, 210, 218):

Оно шћо је љошћребно овој земљи је рад белаца. Пусћимо ову сћћину црнчарију да цркава од љлади љар љодина, ља да виде како су мекани. (177)

Као шћо кажем, једино месћо за њих је љоље, љде морају да раде од јушћра до мрака. Они не моју да љоднесу најпредак или лаки љосао. Пусћи некоја од њих да буде са белцима неко време и ускоро неће бићи ни за укој. (227)

У Џејсоновој узредној алузији на расни тероризам крије се и уверење да расистичке институције Новог Југа, као што су економска експлоатација, расна дискриминација и сегрегација, могу спречити трансформацију јужњачког расизма. Џејсонов расни идентитет белопутог јужњака темељи се на настојању да се свим расположивим средствима порекне, спречи и заустави ова трансформација; а црначка сеоба, као што наговештава *Бука и бес*, представљала је коначну победу над тим настојањима.

Када Кедина ванбрачна ћерка, Квентин, побегне са Џејсоновим нелегално стеченим приходима и када, упркос Џејсоновим напорима да је заустави, она успева да побегне с Југа као црнопути мигрант, Џејсонов идентитет бива уништен. Како су се обистиниле његове најцрње слутње, Џејсон остаје „са невидљивим животом око себе као распараном чарапом“ (280). Тада „нешто – одсуство несреће, претње у сваком непролазном злу – допуштало му је да заборави на Џеферсон као и свако место које је икада видео, где његов живот мора да се настави“ (281). Претпоставивши да ће се црначка сеоба наставити и препознавши у њој остварење најцрњих страхова белаца с Југа, *Бука и бес* је 1928. године предвидела да ће ова сеоба напослетку приморати белце с Југа да се одрекну расно привилеговане позиције субјекта иако ће се институционализовани расизам наставити. Док Ластер прекоревеа Бенџија, Фокнеров текст посредно наводи белце с Југа да прихвате трансформацију познатог пејзажа: „више се неће враћати овамо. ... Неће ти помоћи што гледаш у њих. Отишли су.“ (18, 78). Но, када је писао роман, Фокнер није могао да зна да ће, у периоду између 1928. и 1942. године, црначку сеобу и предвиђену дезинтеграцију јужњачког расизма зауставити Велика економска криза. Нажалост, било је потребно још неколико деценија да се раскринка невидљиви живот белачког Југа нераскидиво повезан са неправедним, расистичким друштвеним поретком који је упорно одбијао да се промени.

Фокнер је, дакле, почео да преиспитује јужњачки контекст, расизам у његовим темељима, као и одбијање белопутих јужњака да прихвате промене, раније него што многи његови критичари тврде, а поред пуког историјског приказа контекста, Фокнерово преиспитивање је обухватало, а то је од суштинског значаја, и жељу да се том контексту супротстави и да га промени. Као што је то показао Ричард Кинг, у Фокнеровом стваралаштву одвија се процес „обраде“ јужњачке прошлости (King 1980). Доминик Ла Капра сматра да су основни психоаналитички појмови као што су „обрада“, „порицање“, „оспољавање“ и „трансфер“ од суштинског значаја за поступак разумевања историје због тога што нам омогућавају да схватимо сложене процесе уз помоћ којих људи излазе на крај са срамним и трауматичним аспектима прошлости. Као што Ла Капра тврди, поступак обраде „захтева да признамо да се налазимо у трансферном односу с прошлошћу и то на различите начина који варирају у зависности од позиције у којој се као субјекат нађемо, коју прекрајамо или је измишљамо“ (125). Уколико се не упустимо у активни и просторно-временски позициониран дијалог с прошлошћу, напосто ћемо порећи постојање срамних и трауматичних аспеката, те „прерадити“ прошлост како би она задовољила и „оспољила наше властите жеље за самопотврђивањем, односно смислом који формира наш идентитет“ (125).

Но, да бисмо били критични и самокритични, ђри овом ђоухвајћу мора се имаћи у виду да сваки смисао са собом носи различите моућности и оћраничења, ше нам ђрећи оћасности да се нађемо на траници нећовраћноћ тубићка и ђразне шћишине. Поћраћа за „ћозитивним“ иденћићешћом, односно нормализацијом ћушћем ћорицања сћвара само ћривид смисла и не ћриближава нас ћрихваћћивој будућности. Своћење рачуна с ћрошлошћу у складу са демократћским вредностима изискује сћособности, или бар намеру, да се ишћићају ожљџци и да се ћоћврди само оно шћо заслужује ћоћврду када се ћог лућом критћкоћ ћромишћања нађемо ми сами и оно шћо је нама блиско и граћо. (126)

Не смемо себи дозволити да помислимо да једино амерички Југ има проблематичну прошлост коју треба да обради нити да смо ми, попут Фокнера, спремни и вољни да ставимо под лупу себе саме и оно што је нама блиско и драго.

СКРАЋЕНИЦЕ У ТЕКСТУ:

ТН – *Thinking of Home: William Faulkner's Letters to His Mother and Father, 1918–1925*, ур. James G. Watson. New York: Norton, 1992.

ББ – *Бука и бес*. Прев. Катарина Брајовић. Београд–Подгорица: Нова књига, 2014.

ЛИТЕРАТУРА:

Алтисер, Луј. *Идеологија и државни идеолошки аћараћи: (белешке за истрживање)*. Прев. Андрија Филиповић. Лозница: Карпос, Београд: Зухра, 2009.

Blotner, Joseph L. *Faulkner: A Biography*. 1 том New York: Random House, 1984.

Blotner, Joseph L. *Faulkner: A Biography*. 2 тома New York: Random House, 1974.

Bryant, Cedric. "Mirroring the Racial 'Other': The Deacon and Quentin Compson in William Faulkner's *The Sound and the Fury*", *Southern Review* (зима 1993): 30–40.

Grossman, James R. *Land of Hope: Chicago, Black Southerners, and the Great Migration*. Chicago: University of Chicago Press, 1989.

- Duvall, John N. *Faulkner's Marginal Couple: Invisible, Outlaw, and Unspeakable Communities*. Austin: University of Texas Press, 1990.
- Jay, Gregory S. "The End of 'American' Literature: Toward a Multicultural Practice", *College English*, 53 (март 1991): 264–81.
- Jones, Jacqueline. *Labor of Love, Labor of Sorrow: Black Women, Work, and the Family from Slavery to the Present*. New York: Basic Books, 1985.
- Johnson, Daniel M. – Rex R. Campbell. *Black Migration in America: A Social Demographic History*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1981.
- Katzman, David. "Black Migration", y: *The Reader's Companion to American History*, yп. Eric Foner – John A. Garraty Boston: Houghton Mifflin, 1991.
- Katzman, David. *Seven Days A Week: Women and Domestic Service in Industrializing America*. New York: Oxford University Press, 1978.
- King, Richard H. *A Southern Renaissance: The Cultural Awakening of the American South*. New York: Oxford University Press, 1980.
- Kirby Jack Temple. *Rural Worlds Lost: The American South, 1920–1960*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1987.
- Kirwan, Albert D. *Revolt of the Rednecks: Mississippi Politics, 1876–1925*. Lexington: University of Kentucky Press, 1951.
- La Capra, Dominick. "Representing the Holocaust: Reflections on the Historian's Debate", y: *Probing the Limits of Representation: Nazism and the "Final Solution"*, yп. Saul Friedlander, 108–27. Cambridge: Harvard University Press, 1992.
- Lester, Cheryl. "To Market, to Market: *The Portable Faulkner*", *Criticism: A Quarterly for Literature and the Arts*, 29 (1987): 371–89.
- Matthews, John T. "The Rhetoric of Containment in Faulkner", y: *Faulkner's Discourse: An International Symposium*, yп. Lothar Honnighausen. Tubingen: Max Niemeyer, 1987.
- Morris, Wesley – Barbara Alverson Morris. *Reading Faulkner*. Madison: University of Wisconsin Press, 1989.
- Railey, Kevin. "Cavalier Ideology and History: The Significance of Quentin's Section in *The Sound and the Fury*", *Arizona Quarterly*, 48.3 (1992): 77–94.
- Schwartz, Lawrence H. *Creating Faulkner's Reputation: The Politics of Modern Literary Criticism*. Knoxville: University of Tennessee Press, 1989.
- Scott, Emmett J. *Negro Migration During the War*. New York: Oxford University Press, 1920.
- Spear, Allan H. *Black Chicago: The Making of a Negro Ghetto: 1890–1920*. Chicago: University of Chicago Press, 1967.
- Sundquist, Eric J. *Faulkner: The House Divided*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1983.
- Tindall, George Brown. *The Emergence of the New South, 1913–1945*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1967.
- Trotter, Joe William, Jr., yп. *The Great Migration in Historical Perspective: New Dimensions of Race, Class and Gender*. Bloomington: Indiana University Press, 1991.
- Thinking of Home: William Faulkner's Letters to His Mother and Father, 1918–1925*, yп. James G. Watson. New York: Norton, 1992.
- Tucker, Susan. *Telling Memories Among Southern Women: Domestic Workers and Their Employers in the Segregated South*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1988.
- Фокнер, Вилијам. *Свећлосћ у авјусћу*. Прев. Споменка Мириловић. Београд: Књига-комерц, 2002.
- Фокнер, Вилијам. *Бука и бес*. Прев. Катарина Брајовић. Београд-Подгорица: Нова књига, 2014.
- Hall, Stuart. "Signification, Representation, Ideology: Althusser and the Poststructuralist Debates", y: *Critical Studies in Mass Communications*, 2.2 (1985): 87–114.
- Harrison, Afterdteen, yп. *Black Exodus: The Great Migration from the American South*. Jackson: University Press of Mississippi, 1991.
- Cohen, Philip – Doreen Fowler. "Faulkner's Introduction to *The Sound and the Fury*", y: *American Literature*, 62.2 (1990): 262–83.
- Weinstein, Philip. *Faulkner's Subject: A Cosmos No One Owns*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Woodward, C. Vann. *Origins of the New South, 1877–1913*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1951.
- Wright, Richard. *American Hunger*. New York: Harper & Row, 1977.

(Са енглеској њревели **Најшаша Камџмарк**)